Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
P. CRUZ VILLALÓN
fremsat den 8. september 2015 [1]

Sag C-297/14

Dr. Rüdiger Hobohm
mod
Benedikt Kampik Ltd & Co. KG,
Benedikt Aloysius Kampik
og
Mar Mediterraneo Werbe- und Vertriebsgesellschaft für Immobilien SL

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Bundesgerichtshof (Tyskland))

»Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed — retligt samarbejde på det civil- og handelsretlige område — forordning (EF) nr. 44/2001 — kompetence i sager om forbrugeraftaler — artikel 15, stk. 1, litra c) — virksomhed rettet mod en anden medlemsstat — begrebet erhvervsmæssig virksomhed, der er rettet mod forbrugerens medlemsstat — fuldmagtsaftale, som søger at opnå det økonomiske resultat af en tidligere indgået aftale, der henhører under området for den erhvervsdrivendes erhvervsmæssige virksomhed, der er rettet mod forbrugerens medlemsstat«

1. Den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Bundesgerichtshof drejer sig om, hvorvidt værnetinget i sager om forbrugeraftaler i henhold til forordning (EF) nr. 44/2001 [2] består i et tilfælde, hvor der efter indgåelse og afvikling af en formidlingsaftale om køb af en fast ejendom i Spanien – en virksomhed fra den pågældende erhvervsdrivende, der som følge af dennes reklamering var rettet mod Tyskland – blev indgået en fuldmagtsaftale med henblik på at løse forskellige vanskeligheder i forbindelse med aftalen om køb af den omhandlede faste ejendom.

2. Den foreliggende sag giver Domstolen lejlighed til endnu engang at udtale sig om fortolkningen af artikel 15, stk. 1, litra c), og artikel 16, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen, der allerede har været genstand for Domstolens fortolkning flere gange, navnlig i dommen i sagen Pammer og Hotel Alpenhof [3], Mühlleitner-dommen [4], Emrek-dommen [5] og Maletic-dommen [6].

3. I modsætning til de nævnte retssager, hvor Domstolen ganske vist havde lejlighed til at udtale sig om disse bestemmelser, men dette altid skete i forbindelse med en enkelt kontrakt, er det særlige ved den foreliggende sag, at der foreligger flere aftaler, der vedrører forskellige ydelser indgået på forskellige tidspunkter, men som står i en vis forbindelse med hinanden. Som allerede nævnt ønsker

1 — Originalsprog: spansk.

2 — Rådets forordning af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001, L 12, s. 1, herefter »Bruxelles I-forordningen«). Med virkning fra den 10.1.2015 blev denne forordning erstattet af Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1215/2012 af 12.12.2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EUT L 351, s. 1).

3 — C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740.

4 — C-190/11, EU:C:2012:542.

5 — C-218/12, EU:C:2013:666.

6 — C-478/12, EU:C:2013:735.

den nationale ret navnlig oplyst, om en forbruger kan anlægge sag ved retten på det sted, hvor han har bopæl, mod en erhvervsdrivende i forbindelse med en aftale, der – sådan som den forelæggende ret har anført – ikke direkte henhører under den del af medkontrahentens virksomhed, der er rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, men aftalen imidlertid skal søge at opnå det økonomiske resultat af en tidligere indgået aftale mellem parterne, der henhører under dette område.

4. I den foreliggende sag koncentrerer diskussionen sig derfor om det særlige spørgsmål, om de betingelser, der nævnes i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen, kan anses for opfyldt som følge af den sammenhæng, der består mellem to nært forbundne aftaler, som er indgået efter hinanden med en forbruger, men hvoraf kun den første aftale henhører direkte under den del af den erhvervsdrivendes virksomhed, der via reklamering er rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl.

I – **Retsforskrifter**

5. 11., 12., 13. og 15. betragtning til Bruxelles I-forordningen lyder således:

»(11) Kompetencereglerne bør frembyde en høj grad af forudsigelighed og være baseret på sagsøgtes bopæl som det principielle kriterium, og dette kompetencekriterium bør altid kunne gøres gældende, undtagen i enkelte velafgrænsede tilfælde, hvor det på grund af sagens genstand eller af hensyn til parternes aftalefrihed er berettiget at lægge et andet tilknytningsmoment til grund. For at gøre de fælles regler mere gennemsigtige og undgå kompetencekonflikter bør juridiske personers bopæl defineres selvstændigt.

(12) Som kompetencekriterium bør sagsøgtes bopæl suppleres med alternative kriterier baseret på en sags nære tilknytning til en bestemt ret eller på hensynet til god retspleje.

(13) For forsikringsaftaler, forbrugeraftaler og arbejdsaftaler er det ønskeligt at beskytte den svage part ved hjælp af kompetenceregler, der er gunstigere for denne parts interesser end de almindelige kompetenceregler.

[…]

(15) Af hensyn til en harmonisk retspleje er det nødvendigt at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt og undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i to medlemsstater. Der bør være en klar, effektiv mekanisme til at afgøre tilfælde af litispendens og indbyrdes sammenhængende krav og til at afhjælpe problemer som følge af forskellene mellem de enkelte medlemsstaters lovgivning med hensyn til, på hvilket tidspunkt en sag anses for anlagt. Med henblik på anvendelsen af denne forordning bør dette tidspunkt defineres selvstændigt.«

6. Retternes kompetence er reguleret i Bruxelles I-forordningens kapitel II. Denne forordnings artikel 2, stk. 1, der hører under afdeling 1 med overskriften »Almindelige bestemmelser« i kapitel II, bestemmer, at med forbehold af bestemmelserne i denne forordning skal »personer, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset deres nationalitet, sagsøges ved retterne i denne medlemsstat«.

7. Artikel 3, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen, der er opført i samme afdeling, bestemmer: »Personer, der har bopæl på en medlemsstats område, kan kun sagsøges ved retterne i en anden medlemsstat i medfør af de regler, der er fastsat i afdeling 2-7.«

8. Afsnit 4 i kapitel II i Bruxelles I-forordningen, der omfatter artikel 15-17, regulerer kompetencen i sager om forbrugeraftaler. Artikel 15, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen lyder således:

»I sager om aftaler indgået af en person (forbrugeren) med henblik på brug, der må anses at ligge uden for hans erhvervsmæssige virksomhed, afgøres kompetencen efter bestemmelserne i denne afdeling, jf. dog artikel 4 og artikel 5, nr. 5):

[…]

c) i alle andre tilfælde, når aftalen er indgået med en person, der udøver erhvervsmæssig virksomhed i den medlemsstat, på hvis område forbrugeren har bopæl, eller på en hvilken som helst måde retter sådan virksomhed mod denne medlemsstat eller mod flere stater inklusive denne medlemsstat, og aftalen er omfattet af den pågældende virksomhed.«

9. I henhold til artikel 16, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen kan »[s]ager, som en forbruger agter at rejse mod sin medkontrahent, [...] anlægges enten ved retterne i den medlemsstat, på hvis område medkontrahenten har bopæl, eller ved retten på det sted, hvor forbrugeren har bopæl«.

II – **Faktiske omstændigheder og hovedsagen**

10. Det foreliggende spørgsmål er forelagt inden for rammerne af en tvist mellem Rüdiger Hobohm, sagsøger og revisionsappellant, og Benedikt Kampik Ltd & Co. KG, Benedikt Aloysius Kampik (herefter »Benedikt Kampik«) samt Mar Mediterraneo Werbe- und Vertriebsgesellschaft für Immobilien SL (herefter »Mar Mediterraneo«), sagsøgte og revisionsappelindstævnte.

11. I 2005 optrådte Benedikt Kampik som formidler i sagsøgeren Rüdiger Hobohms navn over for selskabet Kampik Immobilien KG ved indgåelse af en »aftale om købsoption« vedrørende erhvervelse af en ejerlejlighed i et feriekompleks, som en tysk bygherre skulle opføre i den spanske by Denia. Dette feriekompleks blev bl.a. markedsført ved hjælp af en brochure på tysk. Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at sagsøgte desuden reklamerede på internettet, hvor de tilbød formidling af aftaler om fast ejendom i Spanien[7].

12. I 2006 indgik sagsøgeren og hans hustru aftale om køb som omhandlet i optionsaftalen med bygherren. Efter at køberne havde betalt de to første rater af købsprisen på i alt 62 490 EUR, kom sælgeren i 2008 i økonomiske vanskeligheder, således at kompleksets færdiggørelse var i fare.

13. Derefter tilbød Benedikt Kampik sagsøgeren at sørge for, at lejligheden blev indflytningsklar. Sagsøgeren og dennes hustru rejste til Spanien og gav dér Benedikt Kampik en notarfuldmagt med henblik på varetagelse af deres interesser vedrørende købsaftalen fra 2006. Sagsøgeren gav Benedikt Kampik en ihændehavercheck på 27 647 EUR som en del af tredje købsrate, og Benedikt Kampik indsatte checken på medsagsøgte Mar Mediterraneos konto. Endelig overførte Rüdiger Hobohm i 2009 1 448,72 EUR til Benedikt Kampik, der ifølge det af ham oplyste havde brug for beløbet for at få aflyst et realkreditlån, der var indført med sagsøgeren som debitor. Realkreditlånet blev på trods heraf ikke aflyst.

7 — Bundesgerichtshof har ikke sat spørgsmålstegn ved den nationale rets konstatering af, at formidlingsvirksomheden fra sagsøgte, der var etableret i Spanien, var rettet mod Tyskland, og har anført bestemte indicier for, at dette er tilfældet, f.eks. det forhold, at tjenesteydelserne blev tilbudt på tysk på internettet, at der var anført en e-mailadresse med endelsen ».de« som kontaktmulighed, at der var oplyst et telefonnummer i Berlin som deres »back office«, og at der blev anvendt brochurer på tysk.

14. Efter en række uoverensstemmelser mellem parterne i forbindelse med bygherrens insolvens tilbagekaldte sagsøgeren og dennes hustru den fuldmagt, de havde meddelt Benedikt Kampik. Sagsøgeren har fremsat krav om, at sagsøgte tilbagebetaler de overførte beløb. Den Landgericht, i hvis retskreds sagsøgeren har bopæl, afviste imidlertid sagen på grund af manglende stedlig kompetence. Rüdiger Hobohm fik ikke medhold i sin appel af denne afgørelse og iværksatte derefter revisionsanke ved den forelæggende ret.

III – **Det præjudicielle spørgsmål og sagsforløbet for Domstolen**

15. Bundesgerichtshof har formuleret sit spørgsmål til Domstolen som følger:

»Kan en forbruger i henhold til artikel 15, stk. 1, litra c), andet alternativ, sammenholdt med artikel 16, stk. 1, andet alternativ, i forordning nr. 44/2001, anlægge sag ved retten på det sted, hvor han har bopæl, mod en medkontrahent, der udøver erhvervsmæssig virksomhed i en anden af Den Europæiske Unions medlemsstater, når den aftale, der er genstand for sagen, ganske vist ikke direkte henhører under den del af medkontrahentens erhvervsmæssige virksomhed, der er rettet mod forbrugerens bopælsmedlemsstat, men aftalen imidlertid skal sikre, at det tilsigtede økonomiske resultat af en tidligere indgået og allerede afviklet aftale mellem parterne nås, og denne tidligere aftale var omfattet af anvendelsesområdet for de indledningsvist anførte bestemmelser?«

16. Den italienske, den portugisiske og den schweiziske regering samt Europa-Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg til Domstolen.

IV – **Det præjudicielle spørgsmål**

A – *Skriftlige indlæg indgivet til Domstolen*

17. Bortset fra den italienske regerings indlæg går alle de skriftlige indlæg, der er indgivet til Domstolen, ud fra, at artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen finder anvendelse i det foreliggende tilfælde.

18. Den portugisiske regering har fremført, at den første aftale fra 2005 ganske vist blev afsluttet med indgåelsen af købsaftalen, og at den fuldmagtsaftale, der blev indgået i 2008, således ikke hænger direkte sammen med den virksomhed, som sagsøgte reklamerer for på internettet, men at der alligevel består en direkte sammenhæng mellem de to aftaler, eftersom fuldmagtsaftalen, der netop havde til formål at løse de problemer, der opstod efter købet, aldrig ville være blevet indgået, hvis ikke formidlingsaftalen var blevet indgået inden. Følgelig har sagsøgeren også behov for beskyttelse for så vidt angår fuldmagtsaftalen, fordi denne aftale hænger tæt sammen med den første aftale, der blev indgået med sagsøgte. Ifølge den portugisiske regering, der i denne forbindelse har henvist til Emrek-dommen [8], ville det være i strid med formålet med forordningens artikel 15, stk. 1, litra c), at opstille nye betingelser, der ikke er fastsat i denne bestemmelse – f.eks. krav om, at der foreligger kausalitet mellem det middel, som benyttes til at rette den erhvervsmæssige virksomhed mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, og aftaleindgåelsen med forbrugeren. Den omstændighed, at den del af sagsøgtes virksomhed, der var rettet mod Tyskland, lå til grund for indgåelsen af fuldmagtsaftalen, skal imidlertid anses for et indicium for, at artikel 15, stk. 1, litra c), andet alternativ, i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse. Den portugisiske regering konkluderer, at det præjudicielle spørgsmål bør besvares bekræftende.

8 — C-218/12, EU:C:2013:666.

19. Europa-Kommissionen har indledningsvis påpeget, at artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen er en undtagelse til den generelle regel om, at en sag skal anlægges på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, og derfor skal fortolkes snævert. Det er imidlertid også nødvendigt at foretage en selvstændig fortolkning af de begreber, der anvendes i denne bestemmelse, navnlig under hensyntagen til forordningens opbygning og formål. Kommissionen mener ligesom den portugisiske regering, at sagsøgtes formidlingsvirksomhed, der var rettet mod Tyskland, var årsag til både købsaftalen og på samme måde den fuldmagtsaftale, der blev indgået senere. Der er derfor en tæt sammenhæng mellem sagsøgtes formidlingsvirksomhed og indgåelsen af fuldmagtsaftalen. Følgelig er formidlingsaftalen, der blev indgået først, og fuldmagtsaftalen uadskilleligt forbundet med hinanden, og det er derfor begrundet at anvende værnetinget i forbrugeraftaler på ikke kun den første aftale, men også på den senest indgåede aftale. Denne fortolkning er desuden i overensstemmelse med Maletic-dommen [9]. Endelig har Kommissionen for så vidt angår betingelsen om, at det skal kunne forudses, at værnetinget er retten på det sted, hvor forbrugeren har bopæl, fremført, at sagsøgte på rimelig vis kunne forudse, at den lovgivning, der finder anvendelse på den formidlingsaftale, som han selv indgik, også gælder for fuldmagtsaftalen, da de to aftaler er uadskilleligt forbundet med hinanden.

20. Den schweiziske regering har fremført, at aftalen i henhold til artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen skal vedrøre en tjenesteydelse, der tilbydes inden for rammerne af den pågældende erhvervsmæssige virksomhed, selv om udbyderens reklamering, på grundlag af hvilken det kan udledes, at virksomheden er rettet mod forbrugerens bopælsstat, ikke nødvendigvis skal vedrøre denne specifikke tjenesteydelse: Det afgørende er altså, at virksomheden omfatter de tjenesteydelser, der, selv hvis de ikke hører til den erhvervsdrivendes standardudbud, faktisk hænger tilstrækkeligt sammen med vedkommendes normale virksomhed og ydes inden for de samme virksomhedsstrukturer. Både af praktiske hensyn og principielle grunde bør der gælde én og samme lovgivning for alle tjenesteydelser, der kan henføres til en bestemt erhvervsmæssig virksomhed. Desuden har forbrugeren et mindre beskyttelsesbehov, når der er tale om ydelser, som udbyderen ikke tilbyder offentligt, eftersom sådanne ydelser ikke tilbydes på generel vis over for et ubestemt antal personer, men derimod individuelt over for en specifik kunde: I dette tilfælde er udbyderen klar over, at han indgår en aftale med en kunde, der har bopæl i en anden medlemsstat.

21. Den italienske regering gør sig til talsmand for den modsatte opfattelse af den, der fremsættes i de andre indlæg, der er indgivet til Domstolen. Den italienske regering har påpeget, at forordningens artikel 15, stk. 1, litra c), skal fortolkes snævert, da der er tale om en undtagelsesregel. Den sammenhæng, der består mellem købet af lejligheden og den senere fuldmagtsaftale, giver ikke grundlag for at anvende denne bestemmelse, sammenholdt med artikel 16, stk. 1, på fuldmagtsaftalen. Denne særlige værnetingsregel kan ganske vist udvides til at omfatte tilfælde, hvor der er en tæt retlig-kausal uomgængelig sammenhæng mellem en tilknyttet aftale og en hovedaftale. Dette gælder imidlertid ikke i et tilfælde som her, hvor der er tale om en sammenhæng af ren praktisk-økonomisk art. I modsat fald kunne en udvidende fortolkning føre til, at der konstrueres faktiske forhold med det eneste formål at ændre de normale bestemmelser om international kompetence.

9 — C-478/12, EU:C:2013:735.

B – *Bedømmelse*

1. Indledende bemærkninger og omformulering af det præjudicielle spørgsmål

22. Som allerede anført spørger Bundesgerichtshof, om det er muligt at anvende det særlige værneting i sager om forbrugeraftaler, der er fastlagt i artikel 16, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen, på en aftale, der er indgået imellem en forbruger og en erhvervsdrivende, der ikke direkte henhører under den del af den erhvervsdrivendes reklamering, der som omhandlet i forordningens artikel 15, stk. 1, litra c), er rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, men som hænger tæt sammen med en aftale, som de samme parter har indgået inden, og som klart opfylder betingelserne i sidstnævnte bestemmelse.

23. Af grunde, som jeg redegør for nedenfor, mener jeg imidlertid, at det er nødvendigt at omformulere det præjudicielle spørgsmål, hvis Domstolen skal have mulighed for at give et relevant svar.

24. Efter min opfattelse bør der dog først foretages nogle generelle overvejelser.

25. Ved bedømmelsen af det foreliggende problem er det nødvendigt at tage udgangspunkt i ordlyden i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen. Domstolen har allerede fortolket denne bestemmelse og gentagne gange konstateret, at der er tre kumulative betingelser, der skal være opfyldt, for at den finder anvendelse [10].

26. For det første skal den ene aftalepart være en forbruger, hvilket vil sige, at vedkommende må anses for at have handlet uden for rammerne af sin erhvervsmæssige virksomhed [11]. I det foreliggende tilfælde er det uomtvistet, at sagsøgeren, Rüdiger Hobohm, handlede som privatperson, hvorimod de sagsøgte i hovedsagen handlede inden for rammerne af deres erhvervsmæssige virksomhed.

27. For det andet kræves det, at aftalen mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende faktisk er indgået [12]. Hvad dette angår kan det klart udledes af forelæggelsesafgørelsen, at ægteparret Hobohm og Benedikt Kampik indgik den omtvistede fuldmagtsaftale i 2008. Hvad angår de øvrige sagsøgte i hovedsagen har Bundesgerichtshof udtrykkeligt henvist til, at spørgsmålet, om sagsøgerens anbringende er tilstrækkeligt til at begrunde kontraktlige krav over for alle de sagsøgte, ikke har nogen betydning i revisionsankeinstansen, som hovedsagen verserer for nu, da denne instans ikke efterprøver, om sagsøgerens anbringende er begrundet. Det fremsatte spørgsmål er derfor lige relevant med hensyn til alle de sagsøgte, idet det er muligt, at der består kontraktlige krav over for dem alle sammen. Henset hertil er det efter min opfattelse ikke Domstolens opgave i det foreliggende tilfælde at tage stilling til, om der består kontraktforhold mellem sagsøgeren og de tre sagsøgte parter.

28. For det tredje skal aftalen være omfattet af en af de tre kategorier, der fremgår af artikel 15, stk. 1 [13], hvor den i hovedsagen relevante kategori findes i litra c) [14], som Domstolen allerede tidligere har fortolket.

10 — Domme Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 30) og Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 23).

11 — Jf. om begrebet forbruger for så vidt angår anvendelsesområdet for Bruxelleskonventionen og Bruxelles I-forordningen f.eks. domme Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1993:15), Gabriel (C-96/00, EU:C:2002:436), Gruber (C-464/01, EU:C:2005:32) og Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165).

12 — Dom Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 30). Jf. for så vidt angår kravet om, at der består en aftale mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende, den nyligt afsagte dom Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 29 ff.).

13 — Dom Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 30).

14 — I den foreliggende sag er litra a) (der drejer sig om køb af løsøregenstande, hvor købesummen skal betales i rater) og litra b) (der drejer sig om lån, der skal betales tilbage i rater, eller andre kreditdispositioner, som er bestemt til finansiering af køb af sådanne genstande) i artikel 15, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen ikke relevante.

29. I henhold til fast retspraksis er der to andre betingelser, som skal være opfyldt, for at bestemmelsen finder anvendelse. For det første er det nødvendigt, at den erhvervsdrivende udøver sin erhvervsmæssige virksomhed i den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl – eller at han på en hvilken som helst anden måde retter sådan virksomhed mod denne medlemsstat eller mod flere stater inklusive denne medlemsstat. For det andet skal den omtvistede aftale være omfattet af den pågældende virksomhed [15].

30. Den forelæggende ret går ud fra, at fuldmagtsaftalen, som blev indgået i 2008, som sådan ikke opfylder betingelserne i artikel 15, stk. 1, litra c), andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, navnlig fordi den fuldmagtsvirksomhed, som Benedikt Kampik påtog sig ved fuldmagtsaftalen, ikke var omfattet af den virksomhed, der var rettet mod Tyskland, og som bestod i at formidle kontraktindgåelse om erhvervelse af fast ejendom. Den forelæggende ret er imidlertid tilbøjelig til at antage, at der består en sammenhæng mellem formidlingsaftalen og fuldmagtsaftalen, der er tilstrækkelig tæt til at anse betingelserne i den nævnte bestemmelse for at være opfyldt, idet retten herved støtter sig til en teleologisk fortolkning og til den kausalitet, der består mellem sagsøgtes virksomhed, der er rettet mod Tyskland, og som førte til formidlingsaftalen, der blev indgået først, og fuldmagtsaftalen. Begge aftaler tjente samme formål – nemlig køb og faktisk brug af lejligheden – og de to retsforhold må derfor betragtes under ét.

31. Den forelæggende ret har navnlig henvist til, at denne kausalitet i henhold til Emrek-dommen [16], selv om der ikke er tale om en nødvendig betingelse, udgør et indicium for en »virksomhed, der er rettet mod«. Denne fortolkning kan imidlertid ikke benyttes uden videre, da artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen efter fast retspraksis nødvendigvis skal fortolkes snævert.

32. På dette sted skal det påpeges, at det præjudicielle spørgsmål, sådan som Bundesgerichtshof har formuleret det, drejer sig om muligheden for at anvende artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen, idet overholdelsen af de to betingelser, som denne bestemmelse opstiller, »afkobles«. Den forelæggende ret spørger nemlig, om artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen i et tilfælde, hvor der er tale om en virksomhed rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, kan finde anvendelse på en aftale, der ikke falder ind under området for denne virksomhed, men derimod under området for en anden virksomhed, som den samme erhvervsdrivende udøver, og som ikke er rettet direkte mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, som følge af den faktiske forbindelse, der består mellem denne aftale og en aftale, der er indgået tidligere.

33. Det må imidlertid huskes, at den uløselige forbindelse mellem disse to betingelser for at anvende bestemmelsen i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen fremgår udtrykkeligt og medfører et krav om, at aftalen henhører under området for den virksomhed, som den erhvervsdrivende har rettet mod den medlemsstat, som forbrugeren har bopæl i. Et spørgsmål, der formuleres sådan som den forelæggende ret har valgt at gøre det, ville derfor nødvendigvis skulle besvares benægtende.

34. For alligevel at kunne give et brugbart svar bør det præjudicielle spørgsmål efter min mening omformuleres, eftersom netop spørgsmålet om fortolkning af udtrykket »virksomhed, der er rettet mod« både udgør genstanden for den præjudicielle anmodning og for de skriftlige indlæg, der er indgivet til Domstolen.

15 — Dom Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542, præmis 36).

16 — C-218/12, EU:C:2013:666.

35. Derfor mener jeg, at det præjudicielle spørgsmål kan formuleres således: »Skal artikel 15, stk. 1, litra c), andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, sammenholdt med artikel 16, stk. 1, andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, fortolkes således, at denne bestemmelse finder anvendelse på en aftale, der søger at opnå det økonomiske resultat af en tidligere indgået og allerede afviklet aftale mellem parterne, og denne tidligere aftale henhører under den erhvervsmæssige virksomhed, som den erhvervsdrivende retter mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl?«

2. Begrebet »virksomhed, der er rettet mod« og indiciet »kausalitet«

36. For at kunne fortolke begrebet »virksomhed, der er rettet mod«, der ikke defineres i Bruxelles I-forordningen, må det indledningsvis huskes, at Domstolen i sin faste praksis har fremhævet, at de begreber, der anvendes i Bruxelles I-forordningen, skal fortolkes selvstændigt under hensyntagen til forordningens opbygning og formål [17]. Som det fremgår af 13. betragtning til Bruxelles I-forordningen, navnlig sammenholdt med forordningens artikel 15, stk. 1, litra c), er et af formålene at beskytte forbrugeren som den part i kontrakten, der må antages at være økonomisk set svagere og retligt set mindre erfaren end den erhvervsdrivende medkontrahent [18], og et andet formål er at »mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt med henblik på at undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i to medlemsstater« [19].

37. I henhold til Domstolens faste praksis skal der på den anden side også tages hensyn til, at selv om der ikke er nogen tvivl om, at artikel 15, stk. 1, litra c), og artikel 16 i Bruxelles I-forordningen tilsigter at beskytte forbrugerne, medfører dette ikke, at denne beskyttelse er absolut [20]. Sådan som Bundesgerichtshof også har understreget, medfører det forhold, at artikel 15, stk. 1, litra c), udgør en undtagelse i Bruxelles I-forordningen, at forbrugerbeskyttelsesformålet ikke må føre til en bred fortolkning. »Forordningens artikel 15, stk. 1, [...] udgør en undtagelse fra såvel hovedreglen om kompetence, der fremgår af forordningens artikel 2, stk. 1, hvorefter kompetencen lægges hos retterne i den medlemsstat, på hvis område sagsøgte har bopæl, som den specielle kompetenceregel, der fremgår af samme forordnings artikel 5, nr. 1), hvorefter den kompetente ret i sager om kontraktforhold er retten på det sted, hvor den forpligtelse, der ligger til grund for sagen, er opfyldt eller skal opfyldes.« [21] Artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen skal derfor fortolkes snævert [22].

38. På baggrund heraf er det klart, at hvis værnetinget i sager om forbrugeraftaler i henhold til artikel 16, stk. 1, i Bruxelles I-forordningen skal gælde under alle omstændigheder, og alene fordi der er en faktisk sammenhæng mellem en aftale, der ikke selv opfylder betingelserne i forordningens artikel 15, stk. 1, litra c), og en tidligere indgået aftale mellem de samme parter, ville dette indebære en bred fortolkning af denne bestemmelse, der må forkastes, når der henses til, at dette særlige værneting i sager om forbrugeraftaler set ud fra Bruxelles I-forordningens generelle opbygning har karakter af en undtagelse [23].

17 — Jf. f.eks. domme Pammer og Hotel Alpenhof (C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 55), Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542, præmis 28) og Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 25).

18 — Jf. bl.a. domme Ilsinger (C-180/06, EU:C:2009:303, præmis 41), Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542, præmis 29) og Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 33).

19 — Jf. femtende betragtning til Bruxelles I-forordningen samt dom Maletic (C-478/12, EU:C:2013:735, præmis 30).

20 — Dom Pammer og Hotel Alpenhof (C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 70).

21 — Domme Pammer og Hotel Alpenhof (C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 53), Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542, præmis 26) og Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 26).

22 — Ibidem. Jf. også i forbindelse med Bruxelleskonventionen bl.a. domme Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1993:15, præmis 16), Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, præmis 13) og Gruber (C-464/01, EU:C:2005:32, præmis 32).

23 — I forbindelse med betingelsen om, at aftalen mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende faktisk skal være indgået, har Domstolen ligeledes afvist at anvende en bred fortolkning og i denne forbindelse fastslået, at dette krav »ikke i sig selv kan fortolkes således, at et sådant krav ligeledes er opfyldt, når der foreligger en serie af aftaler, hvorefter visse af den pågældende erhvervsdrivendes rettigheder og forpligtelser overføres til forbrugeren«, jf. dom Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 30).

39. På trods af ovenstående overvejelser mener jeg af de grunde, som jeg nu skal gøre rede for, at det forhold, at der består en materiel kausalitet, kan være et af de indicier, der giver den nationale domstol mulighed for at konkludere, at der foreligger en »virksomhed, der er rettet mod« den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, som omhandlet i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen.

40. Der skal for så vidt tages hensyn til, at Domstolen i Emrek-dommen fastslog, at selv om der ikke består noget krav om kausalitet, der kan forlanges opfyldt ud over de betingelser, som nævnes i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen [24], kan kausalitet godt være et indicium for, at der foreligger en »virksomhed rettet mod« på samme vis som fjernkontakt, der fører til, at en forbruger indgår en aftale om fjernsalg [25].

41. Den nævnte retspraksis skal imidlertid ses i forbindelse med de konkrete omstændigheder i Emrek-sagen, hvor kausaliteten indgik i en grundlæggende anderledes sammenhæng. I Emrek-sagen blev det navnlig diskuteret, om kausalitet er en nødvendig betingelse for at kunne anvende artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen, og om manglende kausalitet muligvis kan være til hinder for at antage, at der foreligger en »virksomhed rettet mod« den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl. Og det var alene i denne sammenhæng, at Domstolen fastslog, at kausalitet, også selv om det ikke kan kræves opfyldt som en uskreven betingelse, alligevel kan udgøre et indicium for, at en bestemt virksomhed er rettet mod en bestemt medlemsstat.

42. Her er der derimod tale om et tilfælde, hvor kausalitet ikke ses som en mulig hindring for at anvende artikel 15, stk. 1, litra c), men derimod som det eneste element, der kan begrunde en anvendelse af denne bestemmelse. I den foreliggende sag er der ikke tvivl om, at den erhvervsmæssige virksomhed, som sagsøgte gennem sin reklamering rettede mod den medlemsstat, hvor den sagsøgende forbruger har bopæl, samt den aftale, der blev indgået som følge af reklameringen, udgør elementer, der gennem en nærmest mekanisk kausalitet er knyttet til fuldmagtsaftalen fra 2008.

43. Men her skal der, sådan som den forelæggende ret med rette har bemærket, ikke ske en bedømmelse af den tidsmæssige og geografiske kausalitet af det tillidsforhold, som opstod mellem parterne i hovedsagen i forbindelse med deres første kontraktforhold. Som den italienske regering har påpeget, står det fast, at aftalerne ikke hænger sammen med hinanden som hovedkontrakt og tilknyttet kontrakt, således at der er tale om et retligt-kausalt uomgængeligt forhold. Den kausalitet, som vi her støtter os til som indicium for en »virksomhed rettet mod«, kræver imidlertid, at der består en væsentlig indre faktisk sammenhæng mellem retsforholdene, som i den foreliggende sag består i, at fuldmagtsaftalen netop har til formål at opnå det økonomiske resultat af den første aftale mellem parterne.

44. Selv om det må antages, at en kausalitet, der defineres som her omhandlet, skal anses for et af de indicier, der giver mulighed for at fastslå, hvad den sagsøgtes virksomhed er rettet mod, er kausalitet imidlertid ikke det eneste element, der giver grundlag for at konstatere, at betingelserne i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen er opfyldt, navnlig når der, som i hovedsagen, er tale om indirekte kausalitet. Fuldmagtsaftalen blev nemlig ikke indgået som en direkte følge af den sagsøgte erhvervsdrivendes virksomhed, der gennem reklamering var rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, men derimod som en direkte følge af de problemer, der opstod i forbindelse med gennemførelsen af en købsaftale indgået med tredjemand.

24 — C-218/12, EU:C:2013:666, præmis 21.

25 — Ibidem, præmis 29. Som jeg allerede fremhævede i mit forslag til afgørelse i Emrek-sagen »[…] fremmer en forberedende og forudgående virksomhed, ligesom en bevist kausalforbindelse, uden at være en implicit forudsætning, som føjer sig til de i artikel 15, stk. 1, litra c), i forordning nr. 44/2001 udtrykkeligt angivne forudsætninger, i væsentlig grad den nationale rets arbejde i forbindelse med afgørelsen af, om en økonomisk virksomhed er rettet mod en bestemt medlemsstat«, jf. forslag til afgørelse Emrek (C-218/12, EU:C:2013:494, punkt 31).

45. Det påhviler derfor den nationale ret at konstatere, om der, når alle de aspekter, der står til rettens rådighed, betragtes i deres helhed, ud over den nævnte kausalitet foreligger yderligere indicier, der kan føre til den konklusion, at der faktisk blev handlet inden for en virksomhed, der var rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren havde bopæl. Til disse indicier hører – og denne opregning er ikke udtømmende – den grad af sammenhæng, der består mellem de aktiviteter, den erhvervsdrivende udfører, og den virksomhed, som han gennem reklamering eller på en hvilken som helst anden måde retter mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, det forhold, at den erhvervsdrivende inden for rammerne af et fuldmagtsforhold jævnligt udfører ydelser for kunder, der har bopæl i en anden medlemsstat, og for hvilke han ligeledes udfører ydelser i sin egenskab af ejendomsmægler, eller det forhold, at de forskellige former for ydelser udføres inden for rammerne af de samme virksomhedsstrukturer, således at forbrugeren ikke på rimelig vis kan forudse, at der kan være forskellige værneting for de forskellige kontrakter.

46. På denne måde opfyldes også den målsætning, der nævnes i 11. betragtning til Bruxelles I-forordningen, nemlig at kompetencereglerne frembyder forudsigelighed, hvorved den retslige beskyttelse af personer bosat i EU styrkes. Det gøres desuden let for sagsøgeren at finde den ret, for hvilken sagen kan indbringes, og det gøres muligt for sagsøgte på rimelig vis at forudse, for hvilken ret han kan sagsøges [26].

47. Som følge af disse overvejelser mener jeg, at det også er nødvendigt at behandle et yderligere aspekt i den foreliggende sag. Det bemærkes, at det i forelæggelsesafgørelsen udtrykkeligt er anført, at Benedikt Kampik »tilbød sagsøgeren, at han ville sørge for, at lejligheden blev indflytningsklar«, hvorefter Rüdiger Hobohm og dennes hustru rejste til Spanien, hvor de indgik fuldmagtsaftalen. Da der ikke foreligger nogen nærmere oplysninger om dette punkt, påhviler det under alle omstændigheder den nationale ret at konstatere, om der i hovedsagen faktisk forelå et tilbud fra sagsøgte til forbrugeren i forbindelse med fuldmagtsaftalen.

48. Den forelæggende ret har fremhævet, at der i forbindelse med den virksomhed, der var genstand for fuldmagtsaftalen, ikke foreligger nogen af de indicier, der i det væsentlige hænger sammen med reklameringen, og som Domstolen anførte i dommen i sagen Pammer og Hotel Alpenhof [27], og at der heller ikke foreligger andre lignende indicier.

49. Det skal imidlertid understreges, at artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen ikke kræver, at den erhvervsdrivendes virksomhed er rettet mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, som følge af reklame [28], men derimod udtrykkeligt anvender udtrykket »*på en hvilken som helst måde*«.

50. Hvad dette angår skal det bemærkes, at Domstolen i dommen i sagen Pammer og Hotel Alpenhof nævnte kriteriet »alle klare udtryk for en hensigt om at nå ud til forbrugerne i den pågældende medlemsstat« [29] som det første og mest åbenbare holdepunkt, der kan bidrage til at afgøre, om en virksomhed er rettet mod forbrugerens bopælsmedlemsstat.

26 — Jf. i denne retning dom Hypoteční banka (C-327/10, EU:C:2011:745, præmis 44) og eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 50).

27 — C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740. Blandt disse indicier er følgende: »den internationale beskaffenhed af den pågældende virksomhed, såsom visse turistaktiviteter, oplysning om telefonnummer med angivelse af international landekode, anvendelse af et andet topdomænenavn end det, der anvendes i den medlemsstat, hvor den ervhervsdrivende er etableret, f.eks. ».de«, eller anvendelse af et neutralt topdomænenavn som ».com« eller ».eu«, beskrivelse af ruter fra en eller flere andre medlemsstater til stedet for leveringen af ydelsen og omtale af et internationalt klientel sammensat af kunder med bopæl i forskellige medlemsstater, bl.a. ved præsentation af disse kunders evalueringer« (præmis 83).

28 — Jf. i denne retning U. Magnus og P. Mankowski, *Brussels I Regulation*, 2nd Revised Edition, München, 2012, s. 380, og P. Mankowski, »Zum Begriff des »Ausrichtens« auf den Wohnsitzstaat des Verbrauchers unter Art. 15 Abs. 1 lit. c EuGVVO«, *Verbraucher und Recht*, 2006, s. 289-294.

29 — C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 80.

51. Endvidere bestemte allerede artikel 13, stk. 1, nr. 3), i Bruxelleskonventionen [30], der indtog samme plads og opfyldte samme funktion vedrørende beskyttelse af forbrugeren som den svage part som artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen [31], at værnetinget i sager om forbrugeraftaler, bortset fra de indskrænkninger, der opstilles i denne bestemmelse, fandt anvendelse, når sagen vedrørte kontrakter, ved hvilke fremsættelse af særligt *tilbud* eller reklamering i den stat, hvor forbrugeren har bopæl, var gået forud for kontraktens indgåelse. EU-lovgivers klare hensigt om at udvide det beskyttelsesniveau, som Bruxelleskonventionens artikel 13, stk. 1, nr. 3), indrømmede [32], medfører derfor, at udtrykket »på en hvilken som helst måde« ikke blot omfatter enhver form for reklamering, men også den direkte kontakt mellem den erhvervsdrivende og forbrugeren i form af et tilbud [33].

52. I denne forbindelse har Domstolen også i dommen i sagen Pammer og Hotel Alpenhof fastslået, at »[o]rdlyden af artikel 15, stk. 1, litra c), skal anses for at omfatte og erstatte de tidligere begreber om »fremsættelse af særligt tilbud« og »reklamering«, hvorved den, således som »på en hvilken som helst måde« indikerer, dækker en bredere vifte af aktiviteter [34].

53. Hvis spørgsmålet, om der foreligger et tilbud, skal besvares bekræftende, er det klart, at dette tilbud udgør et element, der skal anses for et »klart udtryk for den erhvervsdrivendes hensigt« om at »rette« sine tjenesteydelser mod en forbruger, der har bopæl i en anden medlemsstat, og som desuden allerede var hans kunde i et tidligere kontraktforhold, der henhørte under området for en virksomhed, der klart var rettet mod den anden medlemsstat.

54. På baggrund heraf mener jeg i sidste ende, at artikel 15, stk. 1, litra c), andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, sammenholdt med artikel 16, stk. 1, andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, skal fortolkes således, at det forhold, at der består en tidligere aftale mellem de samme parter, hvortil der er en materiel kausal forbindelse, under de særlige omstændigheder i hovedsagen kan være et indicium for, at den erhvervsdrivendes virksomhed er »rettet mod« den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl. Dette indicium skal bedømmes ud fra alle de holdepunkter, den nationale ret har til rådighed.

55. Såfremt den nationale domstol når til det resultat, at den erhvervsdrivende har fremsat et tilbud over for forbrugeren, må det desuden antages, at dette tilbud henhører under begrebet »på en hvilken som helst måde«, hvorved en erhvervsdrivende kan rette sin virksomhed mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl.

30 — Konvention af 27.9.1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978 L 304, s. 17, konsolideret udgave EFT 1998, C 27, s. 1).

31 — Domme Česká spořitelna (C-419/11, EU:C:2013:165, præmis 28), Ilsinger (C-180/06, EU:C:2009:303, præmis 41), Pammer og Hotel Alpenhof (C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 57) og Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542, præmis 29).

32 — Domstolen har konstateret, at hvis der foreligger en sådan lighed mellem affattelsen af en bestemmelse i Bruxelleskonventionen og en bestemmelse i Bruxelles I-forordningen, fremgår det af 19. betragtning til sidstnævnte forordning, at det er nødvendigt at sikre kontinuitet ved fortolkningen af disse to instrumenter (dom Ilsinger, C-180/06, EU:C:2009:303, præmis 58). Selv om der er betydelige forskelle mellem ordlyden af Bruxelles I-forordningens artikel 15 og Bruxelleskonventionens artikel 13, fremgår det både af retspraksis og forarbejderne, at ordlyden i artikel 15, stk. 1, litra c), i Bruxelles I-forordningen er bredere og mere generel end ordlyden i Bruxelleskonventionens artikel 13, stk. 1, »med henblik på at sikre bedre beskyttelse af forbrugerne, henset til de nye former for kommunikationsmidler og udviklingen af elektronisk handel«. Jf. herom domme Ilsinger (C-180/06, EU:C:2009:303, præmis 50), Pammer og Hotel Alpenhof (C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 59) og Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542, præmis 38). Jf. desuden punkt 4.2 i forslag til Rådets forordning (EF) om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, KOM(1999) 348 endelig (EFT 1999, C 376 E, s. 1).

33 — Jf. i denne retning Magnus og Mankowski, som anført ovenfor, s. 380. Udtrykket »særligt tilbud« omfatter »individuelle salgstilbud fremsat over for forbrugeren, navnlig gennem en agent eller kolportør«. Dom Gabriel (C-96/00, EU:C:2002:436, præmis 44).

34 — Dom Pammer og Hotel Alpenhof (C-585/08 og C-144/09, EU:C:2010:740, præmis 61).

V – **Forslag til afgørelse**

56. På baggrund heraf foreslår jeg Domstolen at besvare de præjudicielle spørgsmål således:

»Artikel 15, stk. 1, litra c), andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, sammenholdt med artikel 16, stk. 1, andet alternativ, i Bruxelles I-forordningen, skal fortolkes således, at det forhold, at der består en tidligere aftale mellem de samme parter, hvortil der er en materiel kausal forbindelse, under de særlige omstændigheder i hovedsagen kan være et indicium for, at den erhvervsdrivendes virksomhed er »rettet mod« den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl. Dette indicium skal bedømmes ud fra alle de holdepunkter, den nationale ret har til rådighed.

Såfremt den nationale domstol når til det resultat, at den erhvervsdrivende har fremsat et tilbud over for forbrugeren, må det desuden antages, at dette tilbud henhører under begrebet »på en hvilken som helst måde«, hvorved en erhvervsdrivende kan rette sin virksomhed mod den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl.«